

УДК 069.63

© *Наталія ФІЛАТОВА*

МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ ТА ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ЕКСКУРСОВОДІВ У МЕМОРІАЛЬНОМУ КОМПЛЕКСІ

Розглядається відповідна система підготовки екскурсовода у світлі вимог, які висуваються до проведення екскурсії в Меморіальному комплексі. Висвітлюються питання становлення екскурсовода, підвищення його фахової майстерності.

Ключові слова: *Меморіальний комплекс, екскурсія, екскурсовод, експозиція, методика, конкурс, авторський текст, фахова майстерність.*

Поняття «методика» походить від грецького слова «метод», що в перекладі означає «шлях до чогось», а також «шлях дослідження або пізнання», «теорія» і «вчення».

Будь-яка методика – це вміння виконувати певну роботу в чіткій відповідності до найбільш оптимальних правил, рекомендацій і забезпечення її високої дієвості.

Робота музею, зорієнтована на контакти із суспільством, розглядається в різних джерелах із музеєзнавства неоднозначно. Безпосереднім проявом цієї роботи музею є екскурсійна діяльність, яка здійснюється за допомогою музейних екскурсій, покликаних ознайомлювати відвідувачів із пам'ятками історії, що представлені в експозиції чи на виставці. У свою чергу, екскурсійною справою називається галузь культурно-освітньої діяльності музею, в основу якої покладено екскурсію з метою ознайомлення відвідувачів із пам'ятками історії, що зберігаються в музейному зібранні та представлені в експозиції чи на виставці, а також створення комунікативного середовища для здійснення освітнього процесу [4, 170].

Екскурсійна методика – це сукупність вимог і правил, які висуваються до екскурсій, а також сума методичних прийомів підготовки і проведення екскурсій різних видів [1, 40–41].

Предметом екскурсійної методики є цілеспрямоване вчення, формулювання, систематизація та роз'яснення, а також використання на практиці методичних прийомів, завдяки яким у процесі взаємодії екскурсовода, екскурсійних об'єктів і екскурсантів відбувається надання екскурсійних послуг.

Теорія екскурсійної справи та проблема підготовки й підвищення кваліфікації екскурсоводів глибоко вивчалися й були викладені в навчальних посібниках та

у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників: В.К. Бабарицької, Ф. Вайдахера, Л.Я. Короткової, О.Ю. Малиновської, М.Й. Рутинського, Б.О. Столярова, А.Д. Тельчарова, В.К. Федорченка, Л.М. Шляхтіної, Т.Ю. Юренєвої та інших.

Отже, слово «екскурсія» походить із латинської мови, що в перекладі означає «поїздка». У музейній енциклопедії міститься таке визначення екскурсії: «Екскурсія музейна – форма культурно-освітньої діяльності музею, яка заснована на колективному огляді об'єктів музейного показу під керівництвом спеціаліста за заздалегідь обраною темою та спеціальному маршруту» [3, 352].

За вітчизняним навчальним посібником, «екскурсія – це методично продуманий показ визначних місць, пам'яток історії і культури, музейних колекцій, в основі якого лежить аналіз об'єктів, що знаходяться перед очима екскурсантів, а також уміла розповідь про події, пов'язані з цими об'єктами» [7].

Під час екскурсії за допомогою зорового, моторного, вербального сприйняття відвідувачем музейних об'єктів відбувається його соціалізація, досягаються освітні завдання музею.

Кожна екскурсія виконує притаманні їй функції, а саме: пізнавальну, інформаційну, організації культурного дозвілля, формування інтересів та уподобань, розширення світогляду, освітню, виховну тощо. Процес спілкування з аудиторією не зводиться лише до передачі певної суми знань екскурсантам, а передбачає їхнє злиття з наявними у відвідувачів знаннями, із власним життєвим досвідом, формуванням у них певних переконань. Перевага й сила методики екскурсійного впливу полягають у тому, що отримана відвідувачами під час екскурсії інформація у процесі засвоєння коригується або трансформується і стає їхньою інтелектуальною власністю [7].

«Музей, як медіум, надає неповторну нагоду через контактування з автентичними речовими доказами перетворити психологічний процес оглядання в цілісне переживання розуміючого бачення» [2, 181]. У сучасному суспільстві музей розглядається як соціальний інститут із поліфункціональним механізмом взаємодії зі спільнотою. Освітня діяльність, що охоплює формування гармонійної, свідомої, творчо-активної особистості, виховання поваги до історичної спадщини народу, поглиблення тематичних знань у різних галузях, передбачає налагодження зацікавленого, довірливого діалогу з відвідувачем, що безпосередньо залежить від рівня кваліфікації музейних працівників.

Отже, вдосконалення екскурсійної тематики, її актуальність, різнобічність, високий рівень змісту та методики є головними вимогами до освітньої діяльності музею.

Традиційним, випробуваним часом, найбільш поширеним видом екскурсійної роботи в Меморіальному комплексі «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років» є оглядові екскурсії, що проводяться по головній експозиції, тематико-реліквійних експозиціях, території Меморіалу, експозиції бойової техніки та озброєння на відкритому майданчику.

Для оглядових екскурсій характерні історичність, науковість, музейність тощо. Усі екскурсії проводяться з урахуванням вікового, професійного, соціального,

освітнього складу екскурсантів, тобто застосовується диференційований підхід до кожної групи. Так, у музеї розроблено екскурсії для молодшого й середнього шкільного віку, старшокласників та учнівської молоді, військовослужбовців, ветеранів війни, іноземців.

З метою поглиблення знань, ознайомлення з окремими питаннями історії України періоду Другої світової війни проводяться тематичні екскурсії. Ці екскурсії мають чітко локалізовану тему, тому проводяться, на відміну від оглядових, за матеріалами відповідного розділу експозиції, а не всього музею.

Особливий вид професійної майстерності побудований на активному використанні і вмілому поєднанні показу й розповіді, участі у процесі взаємодії таких компонентів, як екскурсвод, екскурсант і екскурсійний об'єкт; застосування методичних прийомів проведення екскурсії, володіння специфічними навичками і вміннями є основою професії екскурсвода.

Привабливість цього виду трудової діяльності пов'язана з оригінальністю, інтелектуальним характером, визнанням її ролі в духовному розвитку особистості й суспільства. Для молоді вирішальними у виборі цієї професії є такі критерії: можливість набуття досвіду у спілкуванні з різними відвідувачами; вміння бути об'єктом уваги зацікавленої аудиторії; щодня отримувати оцінку своєї діяльності, викликаючи позитивні враження в екскурсантів від проведеної роботи.

До тих, хто намагається оволодіти цією професією, висувається низка вимог. Серед них – відповідна освіта, схильність до культурно-освітньої та наукової діяльності; відсутність дефектів мови, розуміння значення екскурсії і власної ролі в екскурсійному процесі; усвідомлення своїх обов'язків і відповідальності; наявність ґрунтовних знань з головної теми музею; постійне поповнення і вдосконалення власних знань; ініціатива і творчий пошук у роботі; глибоке вивчення інтересів і запитів екскурсантів; вихованість, висока культура в роботі та поведінці, ввічливість, тактовність у спілкуванні з відвідувачами; принциповість і вимогливість до себе; любов до професії [1, 154–155].

Завдяки багаторічному досвіду роботи в Меморіальному комплексі склалася така практика, що абсолютно всі співробітники, як молоді спеціалісти, випускники вищих навчальних закладів, так і працівники, зараховані до штату музею з інших установ, насамперед вивчають головну експозицію та опановують ази екскурсійної роботи. Особа, яка виявляє бажання працювати на будь-якій науковій посаді, передовсім зобов'язана вивчити експозицію музею й оволодіти методикою проведення оглядової екскурсії, що є випробним іспитом для подальшого працевлаштування [6, 3].

У музеї склалася відповідна система підготовки оглядової екскурсії: молодому працівнику необхідно протягом двох місяців освоїти теоретичний та експозиційний матеріали, оволодіти основами екскурсійної методики й написати власний текст екскурсії. Практична підготовка майбутнього екскурсвода здійснюється за встановленою схемою: спочатку музейний фахівець проводить детальну консультацію по залу музею, ознайомлює з історією війни відповідного періоду і в установлені терміни перевіряє, як «новачок» засвоїв тему.

Одночасно з вивченням експозиційних розділів майбутній співробітник має підготувати власний (авторський) варіант екскурсії, який попередньо подається на рецензію. Авторський текст – це чіткий, обґрунтований, логічно викладений зміст екскурсії. Тут не допускається наведення фактів і подій без датувань, без назв місцевостей, де вони відбувалися, без посилань на експозицію чи на історичні джерела [6, 3].

Важливим моментом цієї роботи є відбір об'єктів з експозиції. Велика кількість пам'яток у залах музею унеможлиблює їхню детальну характеристику, тому тут визначальну роль відіграє тема і мета екскурсії. Потрібно відбирати експонати, які мають надзвичайну виразність і значення: унікальні тематико-реліквійні комплекси; музеалії, зовнішня виразність яких не висока, але їхня змістова сутність важлива для характеристики певної теми з історії війни; предмети, які відбивають науково-дослідну, реставраційну, а також роботу, пов'язану із збиранням музейних предметів.

У разі позитивної оцінки так званій авторський текст презентується кваліфікаційній комісії, яка ухвалює остаточне рішення щодо зарахування екскурсовода до штату музею.

Після затвердження на посаді екскурсовод систематично працює над підвищенням професійного рівня, майстерністю, кваліфікацією. Цьому сприяють обмін досвідом, заняття в експозиції та фондах музею, опанування музейних методичних напрацювань, власні екскурсійні та методичні розробки. Більшість молодих співробітників засвоюють не лише методику оглядової екскурсії для різних категорій відвідувачів, а й методику проведення тематичних екскурсій, презентацій, масових заходів. Удосконаленню екскурсійної роботи в Меморіальному комплексі приділяється велика увага. Найбільш активною та оперативною формою цієї діяльності є систематичні прослуховування (комплексні, фрагментарні, повторні). Вони здійснюються як в індивідуальному порядку (методистом, науковими співробітниками), так і колегіально (членами науково-методичної ради музею). Прослуховування – це не лише форма контролю, а й засіб навчання, підвищення фахового рівня. Висока якість – необхідна умова кожної проведеної екскурсії.

Цікавою формою роботи є взаємопрослуховування з метою оцінювання колегами рівня майстерності екскурсовода. Під час обговорення контрольної екскурсії враховується рівень професіоналізму автора, його участь в оцінці роботи колег, слушність зауважень, об'єктивність суджень тощо.

Наступним етапом роботи в цьому напрямі стало контрольне прослуховування оглядової екскурсії для певної аудиторії відвідувачів. До проведення екскурсії долучили найбільш поширені в музеї категорії екскурсантів: учнів середніх класів, студентів, ветеранів, іноземців (з Європи та Північної Америки), VIP-персон.

Категорії відвідувачів були оголошені заздалегідь, вибір здійснювався методом жеребкування за 10 хвилин до початку визначеної екскурсії [5, 3].

Упродовж 2009–2012 рр. відбувався найцікавіший та найскладніший конкурс із підвищення фахової майстерності екскурсоводів: підготовка й проведення так званої авторської екскурсії та масового заходу з обраної тематики.

Особливістю конкурсу став вільний вибір теми, відповідних матеріалів у фондовій колекції та експозиції, визначення аудиторії, можливість реалізувати свої творчі здібності.

Слід зазначити, що теми екскурсій були різні – від традиційних (про місто-герой Київ, нагороди, роль жінок у роки війни) до новаторських («Війна у назвах на карті Києва», «Родина і війна», «Та зброя священна, на яку єдина надія...», «Небо війни»). Найбільш цікавими та оригінальними стали екскурсії, пов'язані зі зброєю Перемоги, у яких тактико-технічні характеристики різних видів зброї були вдало поєднані з науково-популярним матеріалом та розповідями про людей [5, 4].

Робота з підготовки масового заходу складалася з трьох етапів – написання науково-інформаційної довідки з обраної тематики, підготовки сценарію, організації та проведення заходу. На належному рівні були підготовлені історико-документальний репортаж «Україна. Відступ. Рік 41-й», урок профорієнтації «Держава, честь, відвага» (сторінки історії Київського суворовського військового училища), музейний урок «Жіночий снайперський рух». З'ясувалося, що створити інноваційний продукт, пов'язаний із втіленням режисерського задуму, написанням сценарію та реалізацією прем'єрного показу – не проста справа навіть для досвідчених екскурсоводів.

Актуальність і своєчасність вищенаведених напрацювань полягала в тому, що більшість екскурсоводів вважали за необхідне опанувати нову для себе екскурсію «Та зброя священна, на яку єдина надія...». Авторами названої екскурсії розроблено інтерактивне заняття для старшокласників «Протистояння стрілецької зброї Вермахту та Червоної армії під час Другої світової війни». Крім того, історико-документальні репортажі з хронікою подій із визволення України від ворога та уроки профорієнтації «Держава, честь, відвага» увійшли до планових завдань науково-освітнього відділу.

Музей, як осередок, де воєдино поєдналися минуле, сьогодення та майбутнє, насамперед презентується екскурсоводом, який відіграє роль провідника між різними епохами. Професійний екскурсовод має бути креативною особистістю, аби залишатися цікавим для екскурсантів в епоху Інтернету, соціальних мереж, високих новітніх технологій.

Джерела та література:

1. Бабарицька В. Екскурсознавство і музеєзнавство : Навчальний посібник / В. Бабарицька, А. Короткова, О. Малиновська. – К.: Альтпрес, 2007. – 464 с.
2. Вайдахер Ф. Загальна музеологія. Посібник / Ф. Вайдахер. – Львів: Літопис, 2005. – 630 с.
3. Российская музейная энциклопедия: в 2-х т. – Т. 2 / Мин-во культуры РФ, Российский ин-т культурологии, ин-т «Открытое общество». – М.: Прогресс, Рипол класик, 2001. – 436 с.
4. Тильчаров А.Д. Музееведение / А.Д. Тильчаров. – М.: Науч. Мир, 2011. – 181 с.
5. Фоміна В.П. Деякі проблеми музейної комунікації: шляхи практичного вирішення та вдосконалення (з досвіду роботи науково-просвітнього відділу) / В.П. Фоміна.

- К., 2011. – 7 арк. // Наукова частина Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років».
6. Фоміна В.П. Підготовка оглядової екскурсії (основні вимоги та методичні рекомендації) / В.П. Фоміна. – К., 2007. – 13 арк. // Там само.
7. Рутинський М.Й. Музеєзнавство / М.Й. Рутинський, О.В. Стецюк. – К., 2008. // http://pidruchniki.ws/15840720/kulturologiya/muzeyeznavstvo_-_rutinskiy_my

© **Наталія ФІЛАТОВА**

МЕТОДИКА ПОДГОТОВКИ И ПОВЫШЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МАСТЕРСТВА ЭКСКУРСОВОДОВ В МЕМОРИАЛЬНОМ КОМПЛЕКСЕ

Рассматривается соответствующая система подготовки экскурсовода в свете требований, предъявляемых к проведению экскурсии в Мемориальном комплексе. Освещаются вопросы становления экскурсовода, повышение его профессионального мастерства.

Ключевые слова: Мемориальный комплекс, экскурсия, экскурсовод, экспозиция, методика, конкурс, авторский текст, профессиональное мастерство.

© **Natalia FILATOVA**

METHODS OF PREPARATION AND IMPROVEMENT OF PROFESSIONAL SKILL OF GUIDES IN THE MEMORIAL COMPLEX

A proper system of preparation of the guide in the light of requirements to conduct tour in the Memorial complex is examined. The issues of becoming a guide, improving its professional skill are highlighted.

Keywords: Memorial Complex, tour, tour guide, exposure, methods, competition, the author's text, professional skill.